

TYSK NØDLANDING D. 9. APRIL

PÅ SDR. VIUM HEDE

Tekst: Inger Hansen, Egvad Egnshistoriske Samling

”Weserübung”

Under kodeordet ”Weserübung” havde den tyske overkommando på Hitlers ordre udarbejdet planer for et felttog mod Norge, som skulle finde sted den 9. april 1940. Danmark skulle oprindeligt kun have været trædesten for de tyske angrebsstyrker. Men i sidste ende blev det et kombineret angreb på Danmark og Norge, der endte med de to landes nederlag og besættelse.

Proklamation på forsiden af Skjern Dagblad tirsdag d. 9.april 1940

”Ju 52” nødlandede i tågen

Et fly tilhørende 4./KG.zbV 9, T/o Neumünster. Operation: Weserübung, en Ju 52, var sammen med to andre fly af samme type den 9. april 1940 på vej til Stavanger i Norge med besætning og våben. Da de nåede Ringkøbingområdet, var vejret blev dårligt, og det var meget tåget. Piloten, underofficer Ernst Wandenelis, og navigatør underofficer Ernst Sunder mistede kontrollen over flyet, og de måtte lidt før kl. 11.00 foretage en nødlanding 1½ km. øst for Sdr. Vium Kirke.

Landingen mislykkedes, og hele besætningen undtagen flymekaniker, underofficer **Franz Sauerland**, omkom.

Hjælp fra Tarm

Praktiserende læge Reinholdt Nielsen fra Tarm blev alarmeret og kørte til nedstyrtningsstedet. Her fandt han otte døde mænd spredt rundt om vraget samt Franz Sauerland, der havde brækket benet.

Reinholdt gav Sauerland en smertestillende indsprøjtning, og herefter blev den kvæstede Sauerland bragt til sygehuset i Tarm til behandling.

Selve nødlandingen blev angiveligt ikke omtalt i den lokale presse.

Læge Ejnar Reinholdt Nielsen

De otte døde var:

Pilot, underofficer **Ernst Wandenelis**, f. 22.2. 1913 i Kiel, 27 år

Navigator, underofficer **Ernst Sunder**, f. 18.3. 1915

Radiooperatør, underofficer **Erich Lohr**, f. 27.7. 1915 i Dresden, 24 år

Underofficer **Karl Tröpfner**, f. 1.4. 1904 i Stettin, 36 år

Korporal **Alfons Okon**, f. 30.5. 1914 i Neustadt, 25 år

Korporal **Wilhelm Hochgürtel**, f. 27.7. 1913 i Bonn, 26 år

Skytte **Gustav Berndt**, f. 11.09. 1903 i Stettin, 36 år

Skytte **Stephan Sebastian**, f. 21.1. 1913 i Bonn, 27 år

De dræbte flyvere blev lagt i hvide, blomsterpyntede kister, og blev alle begravet på Egvad Kirkegaard d. 11. april 1940 klokken 12.00.

Jordpåkastelsen blev forestået af feltpræst *Kiesritzky*, og iflg. Skjern Dagblad talte provst Poul Borre Gadegaard også ved sørgehøjtideligheden.

TH: Udklip af omtalen af ceremonien der blev bragt i Skjern Dagblad

8 tyske Soldater begravet paa Egvad Kirkegaard.
I Middags Kl. 12 jordedes fra Egvad Kirke Ligene af 8 tyske Soldater, som mistede Livet i Tirsdags Middags, da en Flyvemaskine forulykkede og styrtede ned ved Sdr. Vium.
Provst Gadegaard talte ved Sørgehøjtideligheden.

Tyske soldater i færd med at grave de otte grave

11-4-40.

En af de otte kister bæres til graven

De blomster-smykkede kister

11-4-40

Begravelsen, hvor både tyske soldater og lokale voksne og børn ser til

**Der affyres salut ved begravelsen af de otte tyske besætningsmedlemmer
Alle fotos fra begravelsen: Hans Trier udlånt af Søren Flensted**

**Græsplænen hvor de tyske besætningsmedlemmer blev begravet den 11. april 1940.
Egvad Kirke i baggrunden. Foto: Inger Hansen, EHS**

Der blev ikke sat mindsten over de døde flyvere på Egvad Kirkegaard, men gravstederne lå oprindeligt i en stor græsplæne.

Tyske flygtninge- og krigsgrave

Det anslås, at der ved krigens afslutning fandtes ca. 15.000 tyske flygtningegrave (primært kvinder og børn) og ca. 10.000 soldatergrave.

Alle disse grave var placeret på bl.a. de tre store flygtningebegravelsespladser i Gedhus ved Kølvrå, Grove v/ Karup, Den tyske Gravlund v/ Oksbøl og på 475 kirkegårde ud over hele landet.

Efter overenskomst mellem den danske og den tyske regering (1962) enedes man om at samle de døde tyskere (soldater og civile) på de store flygtningebegravelsespladser og på 34 større kirkegårde.

Flytningen af de døde tyskere, soldater og civile, skete i årene 1962 - 66. Således også de otte dræbte tyskere fra flystyrtet ved Sdr. Vium d. 9. april 1940, der blev flyttet fra Egvad kirkegård til Grove.

I modsætning til jordfæstelsen på Egvad kirkegård med et enkelt trækors på plænen, fik de alle i Grove et kors med navn, fødsels- og dødsdag.

Tegning over området hvor nedstyrtningen fandt sted

Indsamlede oplysninger

Fire lokale beretninger om nødlandingen i Sdr. Vium i 1940 - gengivet til næste generation, sådan som de oprindelige kilder har set, hørt og oplevet begivenheden.

Som det fremgår af beretningerne, må der tages forbehold for fantasien, erindringsforskydning og de mange år, der er gået:

Karl Ole Pedersen, Midtbyvej 29, Nr. Bork fortæller:

Den 9. april nødlandede en tysk flyver på Sdr. Vium Hede/Tingheden mellem Bjerregårdsvej og Tinghøjvej, hvor Kent Skåning i dag har sin bedrift.

Flyet fik ved landingen det ene hjul i en grøft, hvorved den tippede rundt og havarede.

Otte mand blev dræbt. En mand, piloten, blev lemlæstet, men overlevede – han brækkede benet og kom på Tarm Sygehus. Her blev han lagt i en hospitalsseng ved siden af Mads Madsen Larsen fra Nørre Bork. Mads Larsen var far til Hans Ricard Larsen i Nr. Bork.

Fire mand fra Sdr. Vium blev sat til at samle de otte døde og ilde tilredte flyvere op.

De fire hjælpere var: **Anton Pedersen,**

Laurids Allerslev,

Sigfred Pedersen,

Jørgen Frandsen.

Den havarede flyvemaskine blev af Falck kørt til Sdr. Vium Station, hvor den skulle fragtes med banen, uden at man dog kendte bestemmelsesstedet (2013).

Jens Nielsen, Damgårdsvej 3, Sdr. Vium, fortæller:

Jeppe Kristian Pedersen, der er født 1925, og som boede Niels Jensensvej 8, i Sdr. Vium, fortæller, at en tysk transportmaskine nødlandede på Laurids Allerslevs mark (boede Brosbølvej 3) den 9. april 1940 klokken ca. 10.

Marken, hvor maskinen nødlandede, finder man, når man kører fra Sdr. Vium mod Brosbølgaard, ca. ½ km fra Bjerregårdsvej. På venstre side af vejen er omtalte mark, hvor nødlandingen fandt sted. Præcis hvor nødlandingen skete, er dog ikke oplyst.

Omtalte morgen var der tæt tåge. Om det var skyld i nødlandingen er ikke oplyst.

Under nødlandingen kom maskinens landingshjul i en rende på marken. Om hjulet fik skade eller faldt af er uvist, men flyet tippede rundt, måske flere gange.

Der var 9 tyske soldater i flyet. Der var kun én, der overlevede - det var anden gang, han overlevede en nødlanding.

De øvrige otte soldater blev, da flyet tippede rundt, slynget af flyet, og lå døde, spredt på ulykkesstedet med afrevne legemsdele.

Til at samle og fjerne ligene, blev fire mænd fra sognet udtaget:

Laurids Allerslev, Brosbølvej 3

Jørgen Frandsen, Vestergårdsvej 1

Anton Pedersen, Lynevej 16

Jens Sigfred Pedersen, Vestergårdsvej 2

De første otte dage efter ulykken var det dansk politi, der holdt opsyn på ulykkesstedet.

Efter de otte dage var det tyskerne selv, der stod for opgaven med at holde opsyn. De stod også for, sammen med Falck (nok fra Varde), at samle og læsse flyets vragele på vogne, som blev trukket af heste. En af vognene skulle angiveligt tilhøre Niels Hykkelbjerg, Hærmandsgårdevej 2.

Selv om banen på det tidspunkt var nedlagt, blev flyvraget vistnok alligevel fragtet med banen fra Sdr. Vium til Tarm (2003).

Her er vognen med halepartiet parkeret ved Sdr. Vium Banegård.

Kranvognen med nummerplade Z 71-83 er nok fra Varde.

Alle fotos med det havarede fly er udlånt af Mette og Søren Allerslev

Søren Kr. Allerslev, Sdr. Vium, fortæller:

Min far, **Laurids Allerslev**, født 1910, har fortalt om flystyrtet i Sdr. Vium den 9. april 1940:

Mine forældre havde gården Brosbølvej 3, hvor der hørte et større areal til kaldet Østerheden ca. 1,5 km. øst for kirken.

Den 9. april var den første dag efter en lang og streng vinter, hvor man kunne begynde at arbejde i marken. Min far havde været derude om formiddagen, nok for at pløje, men var taget hjem til middag. Og om eftermiddagen skete flystyrtet. Som min far fortalte, var en tysk maskine blevet skudt ned af en engelsk flyver. Alle ombordværende på nær én omkom.

For at kommunikere med den eneste overlevende blev Dagny Haahr tilkaldt. Dagny var gift med Jørgen Haahr, der havde cykelforretning og salg af træsko i Sdr. Vium. Dagny var født i Sønderjylland og beherskede det tyske sprog.

Anne Marie, datter af tømrermester J. Herman Hansen i Sønder Vium, senere gift med Evald Jensen, som overtog virksomheden efter svigerfaderen, havde en samaritteruddannelse, så hun blev også tilkaldt for at hjælpe til. Dette foregik på sygehuset.

Ulykken samlede naturligvis en del tilskuere, og et større oprydningsarbejde forestod, bl.a. opsamling af de døde tyske soldater, som efterfølgende blev kørt ind på Tarm Sygehus. Far fortæller, at Falck-folkene kørte fast med ambulancen, og min far måtte spænde hestene for ambulancen for at trække den fri.

De døde soldater blev begravet på Egvad Kirkegaard. Da jeg var dreng, tog min far mig med til kirkegården for at vise mig gravene, og jeg husker tydeligt, at der var et trækors på ca. 1½ m i højden.

En tid efter flystyrtet, hvor tyskerne havde opsyn med nedstyrtningsområdet, skulle min far hente kartofler hjem fra en kartoffelkule på området. Men han måtte først på hotellet i Sdr. Vium for at få tilladelse af kommandanten (2014).

Flyets haleparti er læsset på vognen. Bemærk hagekorset på haleroret

Kristen Kristensen og Bent B. Larsen

Kristen Kristensen, på gården Hegndal, Tinghøjvej 13, fik mark, hvor flyet skulle være styrtet ned i 1940, og Bent B. Larsen har i mange år boet Tinghøjvej 11, nabo til Hegndal. Begge fortæller, at de ved markarbejdet ikke er stødt på større efterladenskaber fra flyet.

Begge ejendomme hører til de ejendomme på Sdr. Vium Østerhede, der blev opført omkring 1956 (2014).

Uddrag af notater om Tarm Sygehus 1930 -1960

Dagen huskes af alle – Airwar over Danmark

Læge Henning Sund Kristensen (f.1924) skriver bl.a. i en beretning om Tarm Sygehus 1930-1960: Den 9. april 1940 huskes af alle, der oplevede dagen. Den startede meget tidligt med at tunge flyvemaskiner drønedede lavt hen over landet. Sygehuset fik omgående besked om, hvad der var på færde, idet gartner Christensen, der boede på den anden side af vejen, havde fundet et af de grønne flyverblade, som gav forklaring på den helt usædvanlige flyveaktivitet. Han var rystet og græd, da han gik over og alarmerede vagtholdet, som vækkede oversygeplejerske frk. Katrine Andersen.

Mange patienter ville gerne hjem og de, der kunne, kom det.

På et tidspunkt kom der en stor lastbil med en presenning over ladet. Læge Poul Nørrelund (f. Frederiksberg 1914), som havde vagt, løftede presenningen og fandt her nogle døde tyskere. Nørrelunds bemærkning til det, han så, var: *"Man må sgu' sige, de ligger på deres gerninger"*. (Der blev normalt ikke bandet på sygehuset på dette tidspunkt).

Tyskerne havde været ombord i en flyvemaskine, der var styrtet ned ved Sdr. Vium. Kun én havde overlevet, men var hårdt såret.

Noget senere kom tyskerne, vel dem, der skulle ordne og arrangere. De forlangte at få en stue og fik "fnatstuen", som havde egen indgang!

Her er vognen med halepartiet parkeret ved Sdr. Vium Banegård, læsset på Hykkelbjergs vogn. I baggrunden til venstre ses Anders Simonsens gård og til højre pakhuset og hotellet. Foto: EHS

Hvordan gik det Sauerland

Franz Sauerland, der iflg. politirapporten stammer fra Zoest-Düsseldorf, der som den eneste overlevede ved nødlandingen i Sdr. Vium, blev indlagt på Tarm Sygehus. Om det fortæller sygeplejerske **Sine Raunkjær** i bogen "Liv- og levned":

"Den dag krigen brød ud, faldt der en flyvemaskine ned i Sdr. Vium. Vi fik en tysker indlagt. - Der var "en kommen til", mange ville havde deres pårørende hjem, og der var tyske soldater overalt. Jeg skulle begynde klokken to som aftenvagt, og jeg kunne ikke tale og forstå tysk, men blev helt slået ud over det. Bange var jeg om natten, man vidste jo ikke, hvem eller hvor de var".

Sine fortæller også i sin beretning, at de i den første tid ikke havde så mange tyskere indlagt på sygehuset, men at der på et tidspunkt kom bud fra værnemagten om, at de ville have en stue stillet til rådighed.

Her fandt overlægen en stue, hvor der tidligere havde været patienter indlagt med fnat. Det blev "tyskerstuen". Der var en bagindgang, så de ikke behøvede at komme ind på sygehusgangen. De fik ligeledes de dårligste senge stillet til rådighed!

Diverse benbrud

Den sårede, Sauerland, der havde ført maskinen, kom til at ligge længe på midtergangen. Han lå i stræk pga. diverse benbrud. Han havde ikke slået hovedet, men var psykisk uligevægtig og hidsigt reagerende, særligt om natten, og især når eleverne ved de natlige overflyvninger mente, at det var engelske maskiner.

Nætterne var i det hele taget forfærdelige for ham, og i desperation klippede han en nat strækket over.

Han blev, mest pga. sin mentale tilstand, overflyttet til Tyskland.

Sauerland fik følgeskab

Sauerland fik i øvrigt følgeskab af afdelingssygeplejersken på afdelingen, som sagde op for at blive sygeplejerske i Tyskland og tage sig af Sauerland, som i længere tid havde været patient på afdelingen, og som hun havde fattet godhed for. Sygeplejersken gæstede senere under orlov fra Tyskland sin tidligere arbejdsplads, uden at nogen vistnok så skævt til hende på grund af hendes opførsel.

Hun fik nu ikke nogen fremtid sammen med Sauerland, men vendte tilbage, blev gift og levede som en god borgerlig kone.

Henning Sund Kristensenes beretning er baseret på bl.a. oplysninger fra Kirstine Juul og Sine Raunkjær, der begge var sygeplejersker på Tarm Sygehus under besættelsen. Henning Sund Kristensen blev i øvrigt senere gift med Kirstine Marie Juul.

Sygeplejerske på Tarm Sygehus Sine Raunkjær, Strellev. 1942. (EHS)

Kun gisninger

Hvordan det efterfølgende gik Sauerland kan der kun gisnes om, da man ikke har hans fødselsdata, men han var formentlig efterfølgende med på flere togter. Og det kan være ham, der på et togt den 10. juli 1943 styrtede ned 50 km syd for Oslo.

Sauerland fløj angiveligt en Fw190, også kaldet Focke-Wulf, et ensædet jagerfly på et togt mellem Ålborg og Fornebue i Norge, da flyet styrtede ned, og piloten omkom.

Flymekaniker Franz Sauerland var kun én af mange tusinde unge flyvere, der på begge sider betalte den høje pris under den anden verdenskrig.

I 1960'erne er gravstederne for de otte overført til kirkegården i Grove

Her ses mindsten på kirkegården i Grove. På flygtningekirkegården i Grove er 1.119 flygtninge og 175 soldater begravet. Fotos Leif Sepstrup

Oplysninger fra kirkebogen 9. april 1940

Notat I Kirkebogen (hvor soldaternes grader ikke alle stemmer overens med deres gravsten):

Indlagte fra Nedstyrtning på Sdr. Vium Hede fra tysk Militær-Flyvemaskine.

Ført til Amtssygehuset i Tarm.

Medicolegal (lægevidenskabelig) Ligsynsattest den 11. April. 1940:

Tysk Feltpræst **Kieseritzky**

Alfons Okon, Gefreiter (Konstabel) af (fra) Vihlen. Født i Neustadt 30. Maj 1914. 25 Aar.

Forældre: Tischler (tømrer) Johannes Okon og Stephanie, født von Dombrowsky.

Ernst Wandenelis, Unteroffizier af Erfurt. Født i Kiel 22. Februar 1913. 27 Aar.

Moder: Marta Wandenelis. Gift med H. Wandenelis, Erfurt.

Ernst Sunder, Navigatør, Underofficer (Ingen nærmere Oplysninger).

Erich Lohr, Gefreiter af Neuendorf ved Löbrau Sachsen. Født i Dresden 27. Juli 1915. 24 Aar.

Moder: Emma, født Kriche.

Gustav Berndt, Kanonier (Skytte) af Messenthin ved Stettin. Født i Stettin 11. September 1903. 36 Aar.

Forældre: Afdøde Gustav Berndt og Marie, født Richter, Messenthin.

Gift med Hilda, født Kölpin i Stettin.

Stephan Sebastian, Kanonier af Bonn. Født i Bonn 21. Januar 1913. 27 Aar.

Karl Tröpfner, Gefreiter af Stettin. Født i Stettin 1. April 1904. 36 Aar.

Forældre: Poul Tröpfner og Wilhelmina, født Behnke, Stettin.

Gift med Ilse, født Berndt, Stettin.

Wilhelm Hochgürtel, Kanonier af Bonn. Født i Bonn 27. Juli 1913. 26 Aar.

Forældre: Fader ikke angivet. Moder: Anna Hochgürtel (død).

Kilder ud over de nævnte:

Airwar over Danmark

Stor tak for hjælpen til:

Søren Flensted, Billund

Thorkild Ravn, Skjern